

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЗДІБНОСТЕЙ ДО ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (РОЗРОБКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ)

Виходячи із теоретико-методологічних досліджень (О.О. Леонтьєв, В.П. Беляєв, Г.В. Сігер, І.М. Лукашенко, І.О. Зимня, Ю.О. Веденяпін та ін.) здібності до опанування іноземної мови визначаються успішністю, легкістю та швидкістю її пізнання. При цьому найбільш валідними показниками даного процесу виступають довгочасна та оперативна вербально-логічна пам'ять, здібність до фонетичного кодування та індуктивне вербально-логічне мислення. Найбільш чітко це спостерігається на рівні перцептивних, мислинних та мнемічних функцій. Слід також зазначити, що здібності до опанування іноземної мови не зводяться до навиків, умінь та знань.

Як показали результати досліджень (Г.В. Сігер, Б.В. Беляєв, Ю.О. Веденяпін, М.М. Гохлернер, І.А. Рапопорт, Дж. Керролл, М.І. Жинкін та ін.), умовно можна представити три основних компонента здібностей до опанування іноземної мови: по-перше, здібність до узагальнення мовного матеріалу (в області граматичної, фонетичної форми); по-друге, здібність до фонетичного кодування; по-третє, здібність до індуктивного вербально-логічного запам'ятовування.

За даними різних досліджень (Г.В. Сігер, І.М. Лукашенко, І.О. Зимня, Ю.О. Веденяпін, Дж. Керролл) процеси сприйняття, мислення та запам'ятовування відіграють одну із провідних функцій в даних здібностях. Також встановлено, що при сприйнятті провідною властивістю є здібність до фонетичного кодування, при мисленні – здібність до індуктивного вербально-логічного узагальнення, а при запам'ятовуванні домінують довгочасна та оперативна вербально-логічна пам'ять. Самі останні моменти були покладені нами в основу розробки експериментальної методики діагностики здібностей до опанування іноземної мови.

Узагальнюючі доступні нам джерела (А. Анастасі, В.М. Дружинін, В.Д. Шадріков та ін.), пов'язані з побудовою та використанням різних методів психологічної діагностики здібностей, нами були визначені загальні принципи побудови такої методики. По-перше, принцип адекватності підбору тестових завдань для оцінки виразності трьох компонентів здібностей до опанування іноземної мови:

- мнемічного – здібність до індуктивного вербально-логічного запам'ятовування;
- сенсорно-перцептивного – здібність до фонетичного кодування;
- мисленнєвого – здібність до узагальнення мовного матеріалу (в області граматичної, фонетичної форми).

По-друге, принцип відповідності та доступності тестових завдань психологічному розвитку досліджуваних. По-третє, принцип оптимальності в часі реалізації тестових завдань в умовах навчальної діяльності.

Для оцінки мнемічного компоненту, а саме здібність до вербального запам'ятовування ми опиралися на його психологічний зміст, де успішність опанування іншомовного матеріалу пов'язане із швидким та легким утворенням вербальних асоціацій (за Г.В. Сігер, Дж. Керролл). Ми припускаємо, що індивідуальні відмінності вербальної пам'яті при опануванні іноземної мови проявляються в різному об'ємі, швидкості та точності утворення відповідних асоціацій та тривалості їх збереження. Відповідно до цього завдання 1, 2, 6, 9 нашої методики спрямовані на вимірювання індивідуальних характеристик оперативної (об'єм, точність), короткочасної (об'єм, точність) та довготривалої (ефективність) видів вербальної пам'яті на основі словесних стимулів, представлених іноземною мовою.

За основу логіки побудови завдань для вимірювання вищезазначених характеристик використані були процедурні моменти із таких методик: метод Джекобсона (визначення об'єму, точності короткочасної пам'яті), 9-й субтест тесту структури інтелекту Амтхауера (визначення об'єму та точності оперативної пам'яті) та шкала "Асоціативні пари" MLAT (Сучасний тест мовних здібностей), розроблений Джоном Керроллом. Ефективність довготривалої пам'яті оцінюється відношенням числа вербальних стимулів, які зберігалися протягом тривалого часу (30 хвилин), до кількості разів їх повторення для запам'ятовування (Т.П. Зінченко).

Здібність до індуктивного вербально-логічного мислення (мисленнєвий компонент) ми визначаємо як здібність до швидкого та легкого утворення структурних зв'язків вербального матеріалу при опануванні іноземної мови, виведення граматичних закономірностей в процесі узагальнення вербального іншомовного матеріалу та "чутливість" ("sensitivity" за Д. Керроллом) до функцій слів в реченні.

Показник рівня сформованості індуктивного вербально-логічного мислення за своїм психологічним змістом становитиме прогностичний показник успішності швидкого та легкого формування і розвитку в процесі навчання іноземній мові лінгвістичного мислення, функціонально-лінгвістичних узагальнень як загальних компонентів лінгвістичних здібностей до опанування іноземної мови в усіх аспектах (Б.В. Беляєв, Г.В. Сігер, Ю.О. Веденяпін, М.М. Гохлернер, І.А. Рапопорт, Дж. Керролл).

При розробці діагностичних завдань (3-го і 10-го) індуктивного вербально-логічного мислення ми спиралися на методику "Переклад з української мови на мову суахілі".

Опанування фонематичної будови мови є передумовою інших форм мовленнєвої діяльності і тому є основою всієї складної мовленнєвої системи (О.Р. Лурія).

Низький рівень слухового сприйняття значно перешкоджає успішному опануванню іноземної мови, як зазначають вітчизняні дослідники (М.С. Назаренко, Е.Г. Фролова, М.Г. Каспарова).

Лінгвісти Г.В. Сігер, М.М. Гохлернер, І.О. Рапопорт виділяли вербальну сенсорно-перцептивну чутливість як важливий компонент психолінгвістичних здібностей до опанування іноземної мови та визначали його як "здібність швидко та точно визначати структуру слів та словосполучень на основі зорових та слухових відчуттів". Як зазначають автори монографії, на початкових етапах опанування іноземної мови важливу роль відіграє здібність диференціювати мовні звуки (фонемні та їх звуки).

Здібність до диференціації звуків та встановлення їх відповідності знакам Дж. Керролл називає одним із факторів успішності опанування іноземної мови. Для діагностики цього фактора американський дослідник пропонує два блоки завдань – фонетична нотація (phonetic script) та ключі написання (spelling clues). Перший блок діагностує здібність розрізняти звуки іноземною мовою, запам'ятовувати та співвідносити їх з певними знаками. Блок "Ключі написання" перевіряє здібність до асоціації звуку та знака.

В процесі мовленнєвого сприйняття М.І. Жинкін з генетичної та функціональної точки зору виділяє рівні сприйняття та розпізнавання. Аналізуючи характер "обробки" мовленнєвого сигналу виділяються сенсорний, перцептивний та змістовний рівні сприйняття. На сенсорному рівні реалізується акустичний аналіз та виділення звуків в складових слова, що в свою чергу розпізнається на перцептивному рівні сприйняття. На змістовному рівні встановлюється зміст речення в цілому. З позиції визначення сформованості самого процесу змістовного сприйняття можна виділити суцесивне (розвернуте) та симультанне (одномоментне). Так, в процесі формування слухового сприйняття рідної мови як виду мовленнєвої діяльності, а також під час опанування іноземної мови сприйняття характеризується суцесивністю, в той час як при сформованості цих видів діяльності сприйняття симультанне.

Отже, узагальнюючі результати досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників (О.Р. Лурія, М.С. Назаренко, Е.Г. Фролова, М.Г. Каспарова, Г.В. Сігер, М.М. Гохлернер, І.О. Рапопорт, Дж. Керролл, М.І. Жинкін) щодо визначення сенсорно-перцептивного компоненту психолінгвістичних здібностей до опанування іноземної мови, ми припускаємо, що в основі цього компоненту лежить здібність до фонетичного кодування. Остання при опануванні іноземної мови по суті відображає здібність до успішної диференціації звуків іноземної мови, їх розпізнавання та співвідношення з відповідними іншомовними знаками.

Такі завдання нашої методики як 4, 5, 7, 8 були сконструйовані за логікою побудови двох блоків тестів – фонетична нотація (phonetic script) та ключі написання (spelling clues), що пропонує Дж. Керролл "The Modern Language Aptitude Test".

На першому етапі проведення пошукового дослідження було створено біля 30 різних завдань, які прямо або опосередковано дозволяли діагностувати заявлені нами компоненти. Проте їх апробація на доступність, валідність, адекватність умовам навчальної діяльності дозволила залишити лише 10, які відповідно були спрямовані на мисленнєвий компонент – завдання 3, 10; на сенсорно-перцептивний – завдання 4, 5, 7, 8; на мнемічний – завдання 1, 2, 6, 9.

Для попередньої перевірки методики було проведено дослідження на 58 студентах, 37 з яких навчаються в інституті психології, і 21 – на факультеті іноземних мов. Обираючи саме такі групи досліджуваних, ми виходили з того, що студенти, які навчаються на факультеті іноземних мов в силу природних умов, а також навчально-професійної їх діяльності будуть мати більш виражене значення по діагностуючим показникам здібностей до опанування іноземної мови відносно студентів психологів. При підтвердженні такого припущення чи його спростування ми могли б говорити про прогностичність запропонованої нами методики.

Отримавши результати виконання завдань методики студентами в обох групах, ми перевірили розподіл отриманих даних на цих вибірках. Такі параметри як середнє значення, медіана і мода фактично рівні, асиметрія та ексцес мають значення наближені до нуля (табл. 1). Таким чином, ми можемо говорити про наявність нормального розподілу отриманих даних цієї вибірки.

Порівнюючі отримані результати в групах лінгвістів та психологів ми зробили попередній висновок, що лінгвісти в середньому продемонстрували вищі показники по всім трьом компонентам здібностей опанування іноземної мови у порівнянні з психологами. Так, група лінгвістів показали вищі результати виконання тестових завдань, спрямованих на діагностику мнемічного компоненту або здібності до вербального індуктивного вербально-логічного запам'ятовування у порівнянні з групою психологів. Якщо в середньому значення показників у лінгвістів знаходиться в діапазоні від 4 до 8, то у психологів – від 2,5 до 5,5 (див. мал. 1).

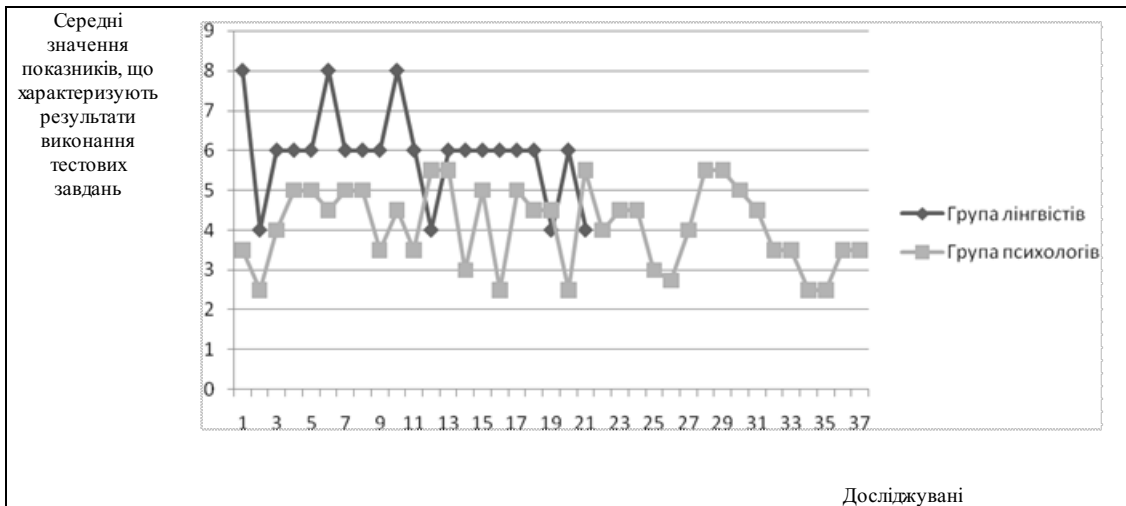
Аналіз результатів виконання тестових завдань, спрямованих на діагностику здібності до фонетичного кодування показав, що лінгвісти успішніше диференціюють звуки іноземної мови, розпізнають їх та співвідносять з відповідними іншомовними знаками у порівнянні із психологами. Середні значення показників, що характеризують результати тестових завдань для діагностики сенсорно-перцептивного компоненту, становлять у лінгвістів від 6,5 до 8,1, а у психологів – від 3,4 до 6,8 (див. мал. 2).

Таблиця 1

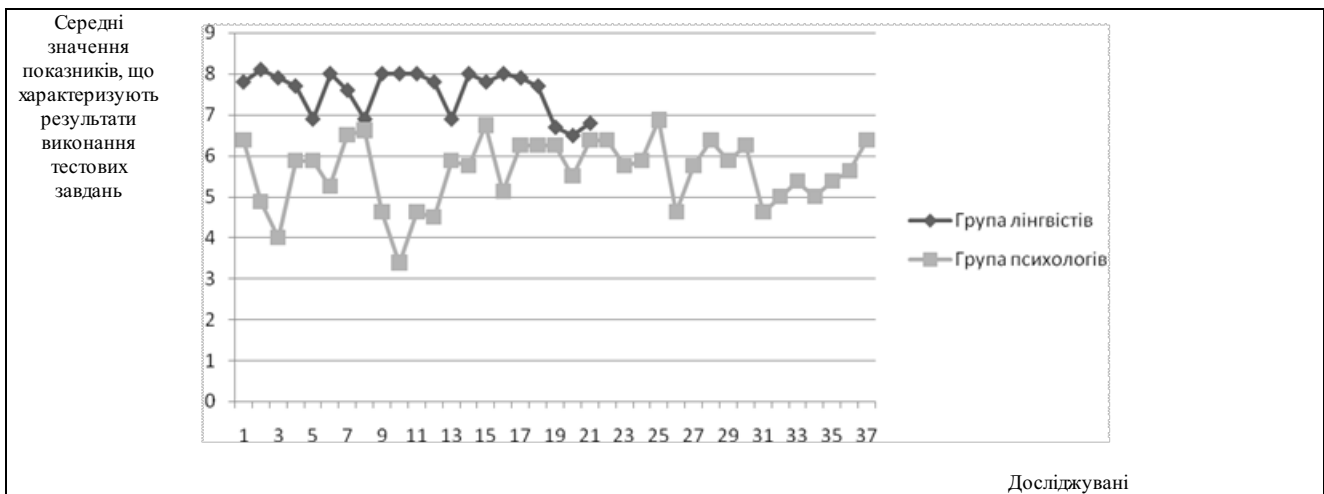
Параметричні дані отриманих результатів по кожному завданні в групах психологів та лінгвістів

Параметри	Група психологів									
	1_зав-данняя	2_зав-данняя	4_зав-данняя	5_зав-данняя	6_зав-данняя	7_зав-данняя	8_зав-данняя	9_зав-данняя	10_зав-данняя	
Середнє значення	1	9,46	2,18	4	3,24	8,75	16,51	13,84	2,38	
Медіана	1	9,2	2,16	4	3	8,75	16,3	13,8	2	
Мода	1	9	2	4	3	8	16,4	13,7	2	
Мінімум	1	3	1	1	0	3	9	4	0	
Максимум	1	20	3,6	4	10	9	23	24	8	

Стандартне відхилення (σ)	0	3,776	0,554	0	2,136	0,919	4,272	5,4003	2,5822
Асиметрія	0	0,515	0,312	0	0,23	0,49	-0,13	-0,188	0,7202
Екссес	0	0,472	0,325	0	0,905	0,116	-1,149	-0,786	-0,887
Група лінгвістів									
Параметри	1_ завдання	2_ завдання	4_ завдання	5_ завдання	6_ завдання	7_ завдання	8_ завдання	9_ завдання	10_ завдання
Середнє значення	2,45	15,27	4,73	4	5,64	8,99	19,8	20,4	5
Медіана	2	14,5	4,3	4	4,6	8	19,5	19,8	5
Мода	2	15	4	4	5	9	19	20	5
Мінімум	0	10	1,6	4	2	6	11	6	1
Максимум	6,5	28	5	4	11	10	25	25	8
Стандартне відхилення (σ)	2	3,776	0,554	0	2,136	0,919	4,272	5,4003	2,5822
Асиметрія	0,2	0,35	0,232	0	0,45	-0,59	-0,4	-0,28	0,602
Екссес	0,231	0,27	0,25	0	0,61	0,916	-0,14	-0,6	-0,57

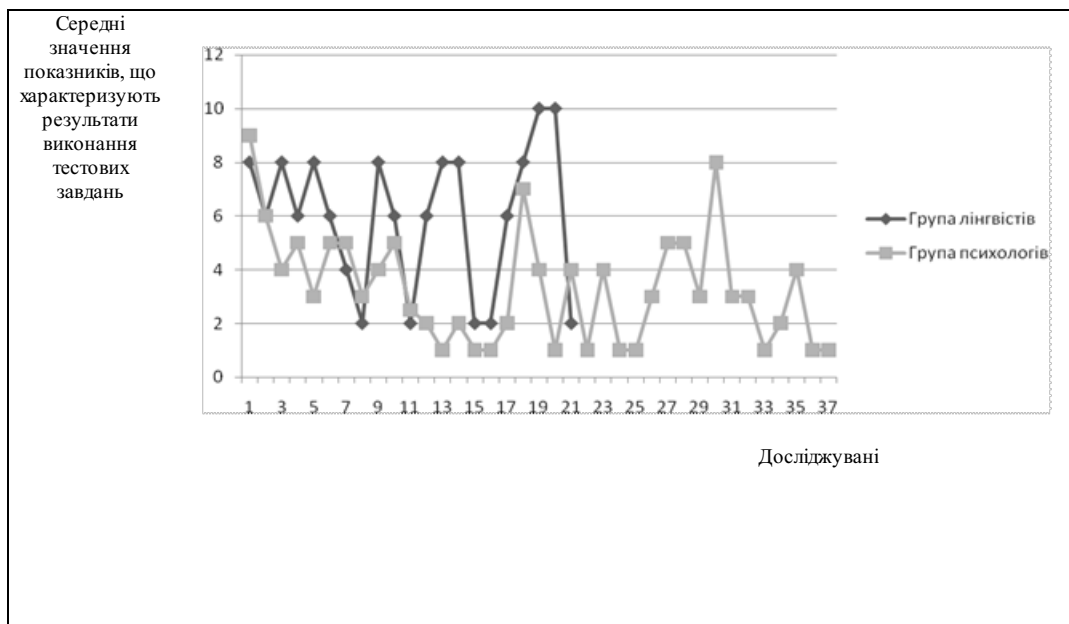
Мал. 1. Результати виконання тестових завдань, що діагностують мнемічний компонент

Мал. 2. Результати виконання тестових завдань, що діагностують сенсорно-перцептивний компонент

Проаналізувавши результати виконання тестових завдань для діагностики здібності до узагальнення мовного матеріалу виявили, що лінгвісти легше та швидше утворювали структурні зв'язки між іншомовними словами, точніше та швидше виводили граматичні закономірності в процесі узагальнення, а також швидше визначали функції слів в реченнях у порівнянні з психологами. Проте відмітимо, що різниця між середніми значеннями показників обох груп не така значна, як при діагностиці мнемічного та сенсорно-перцептивного компонентів здібностей до опанування іноземної мови.

З ціллю перевірки на відповідність сконструйованих нами завдань методики поставленим діагностичним задачам ми шукали кореляційні зв'язки між результатами їх виконання досліджуваними та оцінками експертів. Експертна оцінка проводилась за попередньо підготовленою анкетю. Анкета містить запитання, які дають можливість оцінити у досліджуваного здібності до сприйняття, запам'ятовування та оперування вербальним матеріалом на заняттях іноземної мови. В ролі експертів виступали викладачі кафедри іноземних мов, клед.н. при ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Отримані оцінки експертів порівнювалися з результатами виконання завдань нашої методики і за формулою обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона був здійснений пошук значимих зв'язків (табл. 2). Подальший аналіз отриманих даних вказує на значимість зв'язків між результатами отриманих після виконання завдань та експертних оцінок.

Мал. 3. Результати виконання тестових завдань, що діагностують мисленнєвий компонент

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між експертними оцінками та середніми значеннями показників, які характеризують сформованість основних компонентів здібностей опанування іноземної мови в групі лінгвістів.

	Мнемічний компонент	Сенсорно-перцептивний компонент	Мисленнєвий компонент
Коефіцієнт кореляції	0.370	0.547	0.457
P (імовірність)	p<0.1	p<0.02	p<0.025

Отже, на початковому етапі розробки та практичного застосування експериментальної методики психологічної діагностики здібностей до опанування іноземної мови можна зробити наступні висновки:

1. Висунуте нами припущення, що досліджувана група лінгвістів всі завдання методики буде виконувати більш успішніше, швидше і продуктивніше, аніж група психологів, підтвердилася емпірично.

2. Завдання методики, спрямовані на виявлення розбіжностей серед студентів мовної та немовної спеціальностей показали, по-перше, що об'єм вербальної пам'яті – здібність запам'ятовувати, зберігати та відтворювати слова незнайомої мови (хоча за своїм звучанням схожі на англійську) – більший у лінгвістів, аніж у психологів. При цьому найкраще розвинута зорова, потім оперативна, далі довготривала і найгірше слухова види вербальної пам'яті. По-друге, здібність до функціонально-лінгвістичного узагальнення – здібність логічно виокремлювати функції незнайомих слів та поєднувати їх в речення у відповідності зі зразком – значно виражена у лінгвістів, аніж у психологів. По-третє, завдання по виявленню здатності до фонетичного кодування – слухового сприйняття та відтворення звуків незнайомої мови в словах та складах – показали теж розбіжності між психологами та лінгвістами, де останні значно краще сприймають та розрізняють, а в подальшому запам'ятовують та відтворюють звуки іноземної мови.

3. Оскільки встановлено значимі кореляційні зв'язки між показниками середніх значень експертних оцінок та показниками значень, які характеризують сформованість мнемічного, мисленнєвого та сенсорно-перцептивного компонентів в групі лінгвістів, то можна стверджувати про об'єктивність та відповідність поставленим діагностичним задачам сконструйованих нами завдань методики для діагностики здібностей до опанування іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веденяпин Ю.А. Тесты на определение способности к усвоению иностранных языков / Ю.А. Веденяпин // Учен. зап. МГПИИЯ им. М.Тореза. № 52. – М., 1970. – С. 31-33.
2. Эйгер Г.В. Языковые способности : учеб. пособие Г.В. Эйгер, И.А. Раппорт, Г.Я. Узилевский. – Харьков: ХГУ, 1992. – 132 с.
3. Кабардов М.К. О диагностике иноязычных способностей / М.К. Кабардов // Психологические и психофизиологические исследования речи: сб. [отв. ред. Т.И.Ушакова]. – М.: Педагогика, 1985. – 334 с.
4. Психодиагностика: учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб.: Питер, 2003. – 351.
5. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 688 с.

Подано до редакції 05.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті досліджується проблема діагностики здібностей до оволодіння іноземної мови. Розроблено експериментальний варіант методики для діагностики здібностей до оволодіння іноземної мови. Описано результати практичного використання цієї методики.

Ключові слова: здібності до опанування іноземної мови, здібність до узагальнення мовного матеріалу, здібність до фонетичного кодування, здібність до індуктивного вербально-логічного запам'ятовування.

И.Е. Блавацкая ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА СПОСОБНОСТЕЙ К ОВЛАДЕНИЮ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ (РАЗРАБОТКА И РЕЗУЛЬТАТЫ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МЕТОДИКИ) РЕЗЮМЕ

В статье исследуется проблема диагностики способностей к овладению иностранным языком. Разработан экспериментальный вариант методики для диагностики способностей к овладению иностранным языком. Описаны результаты практического использования этой методики.

Ключевые слова: способности к овладению иностранным языком, способность к обобщению языкового материала, способность к фонетическому кодированию, способность к индуктивному вербально-логическому запоминанию.

I.Ye. Blavatska PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF FOREIGN LANGUAGE APTITUDES (ELABORATION AND RESULTS OF APPROBATION OF EXPERIMENTAL METHODS) SUMMARY

The article investigates the problem of diagnosing foreign language aptitudes. It presents an experimental variant of a foreign language aptitudes test; describes results of its application.

Keywords: foreign language aptitudes, ability for generalizing language material, phonetic coding ability, ability for inductive verbal and logical memorizing.